

Pieter Omtzigt

De stand van het nieuw sociaal contract

Bijlage nieuwsbrief december 2021

23 december 2021

Begin 2020 schreef ik het boek ‘Een Nieuw Sociaal Contract’ met een tiental voorstellen om een beter evenwicht te krijgen in Nederland, tussen de overheid en haar burgers. Het was een reactie op het kinderopvangtoeslagschandaal, waar de checks and balances duidelijk niet gewerkt hadden: Een grote groep burgers jarenlang vermalen, terwijl niemand ingreep: het kabinet, de rechterlijke macht, het maatschappelijk middenveld, de ombudsman, de Tweede Kamer. Dit schandaal en andere affaires vragen om een herinrichting van de macht en tegenmachten in de Nederlandse Staat.

Dit is geen project voor een dag, een week of een jaar: het vormen van coalities en het overtuigen van collega’s en de regering vergen tijd om deze plannen te realiseren. Ik zal concrete voorstellen (blijven) doen. En elk voorstel gaat stap voor stap: van vragen, naar aangenomen moties om iets te veranderen, naar wetsvoorstellen en naar de uitvoering. Dit vraagt een lange adem, maar ik zal al deze stappen gaan zetten. En in dat proces moet het allemaal goed gaan.

De plannen stonden centraal bij [mijn inbreng](#) tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen en bij mijn [brief](#) die ik aan de informateurs schreef en toelichtte in mijn gesprek met hen. Op een groot aantal momenten heb ik deelplannen actief ingebracht als voorstellen. Natuurlijk wordt het merendeel een aantal keren verworpen voordat de regering actie onderneemt. Dat is onderdeel van de politiek.

In dit document geef ik een overzicht van een aantal acties dat ik ondernomen heb en de resultaten die ze gehad hebben. Hiermee wil ik een tussenstand geven en verantwoording afleggen voor mijn politieke handelen.

Deel 1: Een nieuw sociaal contract

De nummering van de tien punten en tekst hieronder komt overeen met de brief aan de informateurs. Veel van de punten stonden ook in het verkiezingsprogramma van het CDA (ik zat in de programmacommissie terwijl ik ook mijn eigen boek schreef en de voorstellen kwamen dus overeen).

1. Het schrappen van het verbod op toetsen van wetten aan de Grondwet. En het voorbereiden van de instelling van een Grondwettelijk Hof, dat ook kan oordelen over onder andere de verkiezingsuitslag, over de inlichtingenplicht van het kabinet aan de Kamer en of een staatssecretaris Kamerlid kan blijven als die toetreedt tot een demissionair kabinet.

Stand: Het regeerakkoord bevat de zin “we nemen de constitutionele toetsing ter hand”. Dat is een heel positieve zin omdat de regering aangeeft een grondwetswijzing niet langer te blokkeren, maar echt concreet is dit nog niet. Ik zal de regering vragen wat er precies bedoeld wordt. Indien nodig zal ik zelf wetgeving voorbereiden, want hier zijn de details heel belangrijk: welke rechter kan toetsen en op welke artikelen van de Grondwet. Dit is echt een doorbraak. In de week voor Kerst heb ik gevraagd wat de zin betekent en ik wacht nog op een antwoord. Nederland is een van slechts een handvol landen waar geen enkele rechter wetten mag toetsen aan de Grondwet en waar de regering ongestraft de Grondwet mag overtreden (zoals de inlichtingenplicht aan de Kamer). Het is heel belangrijk dat daar een einde aankomt.

2. Serieus nemen van de opdracht in de Grondwet: Het Grondwettelijke Hof zal niet over alle grondwetsartikelen kunnen oordelen. In mijn manifest heb ik voorstellen gedaan hoe de Tweede Kamer moet omgaan met de grondwettelijke verplichting om voldoende woongelegenheden te bevorderen en voor bestaanszekerheid te zorgen.

Stand: zie deel 2 en deel 3 hieronder over bestaanszekerheid en volkshuisvesting.

3. De rechtsbescherming moet op orde worden gebracht. Daarvoor dient echt een staatscommissie voor de rechtsstaat opgericht te worden, zoals de Kamer gevraagd heeft. Verder is de Venetië commissie in oktober met aanbevelingen gekomen. Bij deze maatregel ben ik op dit moment wat minder concreet en enigszins terughoudend. Dat heeft ermee te maken dat ook ingrepen in de rechterlijke macht (zoals de afdeling bestuursrechtsspraak bij de Raad van State) mogelijk zijn en dat een clash tussen instituties niet het doel is. De Tweede Kamer en de regering dienen ook naar zichzelf te kijken.

Stand: Helaas staat er niets in het regeerakkoord, maar de oude regering lijkt bereid om de [staatscommissie](#) in te stellen en heeft een voorstel gedaan in reactie op de [motie Omtzigt/Van Dam](#). In het bestuursrecht is [ons voorstel](#) (een motie van mij medeondertekend door 10 partijen, coalitie en oppositie) aangenomen dat het wetsvoorstel voor herziening van de AWB een burgerlijke lus moet bevatten. Dat betekent dat een burger een fout moet kunnen herstellen tijdens een procedure. De regering moet dit binnen een jaar indienen.

4. Een nieuw kiesstelsel waarin een provincie een aantal zetels krijgt en een proportionele vertegenwoordiging intact blijft door een landelijke lijst (het Deense stelsel). Verder dient de VOG van de kandidaat openbaar te worden voor de verkiezingen.

Stand: De regering lijkt in het coalitieakkoord een voorstel van de staatscommissie Remkes op te willen pakken, maar dat gaat geen verbetering brengen: het voorstel is moeilijk te begrijpen en zal niet leiden tot een betere regionale spreiding. Persoonlijk heb ik nog geen voorstellen ingebracht: dit is een heel complex onderwerp.

5. De Tweede Kamer die meer aandacht besteedt aan wetgeving. Dat betekent weer behandeling in de commissie per artikel. Dat betekent het aanwijzen van rapporteurs, het aantrekken van meer ondersteuning en het omlaag brengen van het aantal moties (4000 per jaar in de Tweede Kamer tegen 100 in de Eerste Kamer, 250 in de Bondsdag en een 40-tal in de Belgische Kamer). Kleine fouten in de wetgeving, waardoor iemand onbedoeld geen recht op een toeslag of subsidie heeft, kunnen enorme individuele gevolgen hebben. Een wet grondig bestuderen is misschien relatief saai en niet spectaculair, maar het is de kerntaak van de Kamer. Hetzelfde zal moeten gebeuren bij Europese wetten, waarmee Nederland in Brussel instemt. Deze hebben pas jaren later – na het aftreden van de regering – een enorme impact. Maar stikstof, de pensioenrichtlijn en klimaatbesluiten hadden en hebben grote impact zonder duidelijke impactanalyse vooraf in Den Haag, laat staan een politieke discussie. Hier moet iets radicaals omgegooid worden, bijvoorbeeld via een Grand Committee (Finse model).

Stand: Vorig jaar wilde de Kamer de mogelijkheid om met rapporteurs te werken nog uit het reglement van orde schrappen. Het [amendement Van der Molen/Omtzigt](#) zorgde ervoor dat de mogelijkheid in de interne regels bleef staan. En deze week nam de [commissie-Van der Staaij](#) (over de werkwijze) het gebruik van rapporteurs over als een belangrijke aanbeveling. Dus van een werkwijze die bijna verdween is het nu een breed gedragen wens geworden. Met 19 fracties in de Kamer is het werken met 2 of 3 rapporteurs per wet, die echt alle details bestuderen, ook een veel betere werkwijze. En veel landen passen dit al toe.

6. Hervormingen van de ambtelijke dienst: de Algemene Bestuursdienst, de carrousel van topambtenaren, dient fors herzien te worden. Ambtenaren die misstanden melden, dienen als klokkenluider te worden beschermd conform de aanbevelingen van de Raad van Europa. En de ambtelijke dienst moet goed benaderbaar zijn. Brieven moeten in begrijpelijke taal geschreven zijn en altijd een naam en telefoonnummer of emailadres bevatten. De overheid dient kortom aanspreekbaar te zijn.

Stand: Het regeerakkoord bevat de zin: “bij benoemingen van topambtenaren via de Algemene Bestuursdienst wordt domeinspecieke expertise nadrukkelijker van belang, waarbij ook de roulatiesnelheid wordt verlaagd.” Dat is een stap in de goede richting.

7. Het toezicht in Nederland moet echt onafhankelijk zijn. Daarom dient er een nieuwe toezichtwet te komen die dat borgt. Toezichthouders moeten hun eigen begroting hebben. De taken van de toezichthouders moeten in de wet vastliggen (beiden zodat bijvoorbeeld een ministerie ze niet kan wijzigen). De toezichthouder moet altijd gehoord kunnen worden door het parlement. En er moeten waarborgen komen zodat rapporten niet achteraf gewijzigd kunnen worden. Verder hebben we in Nederland de rare traditie dat de regering bijna altijd zelf een commissie instelt naar het eigen handelen. Door het selecteren van de personen, het stellen van de onderzoeksvraag en de betaling van het onderzoek kan de regering veel invloed uitoefenen op de conclusies. De Tweede Kamer heeft om een protocol gevraagd om onafhankelijkheid te waarborgen. Dat is er nog steeds niet. Als het er niet komt, dan moet de Kamer zelf opdrachtgever worden van onafhankelijke onderzoeken naar het handelen van de regering. Dit zou ook logisch zijn: studenten kijken hun eigen tentamens niet na en een verdachte mag geen onderzoek naar zichzelf doen. Het is dus logisch dat de regering niet het onderzoek naar het eigen handelen doet, op basis waarvan het vervolgens beoordeeld wordt.

Stand: Het regeerakkoord bevat de belofte: “Wij zorgen voor een betere borging van de onafhankelijkheid van inspecties. Het kabinet zal daartoe een voorstel uitwerken voor een wet op de rijksinspecties” is een mooie. De praktijk is nog wat weerbarstiger. De nieuwe inspectie belastingen, toeslagen en douane is allesbehalve onafhankelijk. Daarom schreef ik namens een vijftal partijen [een scherpe inbreng](#) en doe ik voorstellen tot verandering. Mijn [motie met Eppo Bruins](#) om een standaard voor onafhankelijke onderzoeken is na veel heen en weer vragen via een brief van de regering uiteindelijk [gewoon niet uitgevoerd](#). Daar zal ik dus weer opnieuw mee moeten beginnen. En de onafhankelijkheid van onderzoek (zoals over Afghanistan) blijft echt een probleem.

8. Werken aan en luisteren naar echte maatschappelijke organisaties: Het maatschappelijk middenveld is ontworteld. De overheid kan instellingen niet dwingen om opnieuw maatschappelijke wortels te creëren, maar betere randvoorwaarden zijn mogelijk: voorkeur voor verenigingen met echte inspraak boven stichtingen.

Een loterijwet waarbij kosten en winst gemaximeerd worden en er inspraak komt van deelnemers op de besteding aan goede doelen. En er komt naar Brits voorbeeld een charity board voor goede doelen. Bij het pensioenakkoord hebben deelnemers het laatste woord over hoe hun pensioencontract eruit ziet en niet de maatschappelijke partijen die onderhandeld hebben. Goede doelen mogen geen financiering uit onvrije landen ontvangen. Zij hebben een grote mate van vrijheid, maar dienen binnen de grenzen van de Grondwet en het EVRM te handelen. Zij dienen in Nederland geworteld te zijn en binnen de ruime grenzen van de rechtsstaat te handelen.

Stand: Op dit punt zijn er nog geen initiatieven genomen.

9. Modellen moeten openbaar worden: Besluiten worden nu vaak genomen op basis van modellen: die moeten allemaal openbaar zijn. En er moet gesneden worden in het aantal voorlichters bij ministeries (nu al meer dan 800). In plaats daarvan dienen er denktanks te komen zoals op het terrein van belastingen en sociale zekerheid. Op deze punten heeft de overheid volstrekt onvoldoende denkkraft.

Stand: bij de begroting heb ik op elk begrotingshoofdstuk een amendement ingediend om het aantal voorlichters terug te dringen en twee denktanks op te richten. Helaas zijn die verworpen. De achtergrond heb ik in [een blog](#) uitgelegd.

10. Archieven moeten op orde komen. De beloofde regeringscommissaris moet snel worden aangesteld en ook aangeven welke stukken bewaard moeten worden. Het toezicht van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed dient verbeterd te worden en die moet ook boetes kunnen opleggen. Zodat bijvoorbeeld het vernietigen van duizenden dossiers bij de belastingdienst of het kwijtraken van essentiële stukken ook gevolgen heeft voor mensen die het kwijtmaken. Geen archief betekent geen geheugen. Geen archief staat gelijk aan geen actieve herinnering hebben. En dat betekent rechteloosheid en willekeur voor de burger.

Stand: Na de val van het kabinet beloofde de regering voor 1 juli een regeringscommissaris informatiehuishouding om de archieven op orde te brengen. Daar had ik erg op aangedrongen. Na nog een keer of vier vragen is hij [afgelopen week benoemd](#). Ik ben benieuwd naar zijn mandaat.

*****

Op dit moment ben ik bezig met meerdere uitgebreidere initiatieven die ik samen met andere partijen in de Tweede Kamer in zal brengen. Daarover vertel ik je in 2022 meer.

Aan het originele tienpuntenplan heb ik een aantal punten toegevoegd: dat zijn twee opdrachten die uit de Grondwet voortvloeien: de zorg voor bestaanszekerheid en de zorg voor volkshuisvesting in verband met de woningnood.

De Euro heb ik als speerpunt van mijn politiek handelen toegevoegd hieraan, al was het maar omdat ik al jarenlang zorgen heb over de stabiliteit en houdbaarheid van de Euro en de gevolgen van euro-problemen zeer groot zullen zijn.

Deel 2: Bestaanszekerheid

In artikel 20 van de Grondwet staat letterlijk: “De bestaanszekerheid der bevolking en spreiding van welvaart zijn onderwerp van zorg der overheid”. Daarbij hoort de heel wezenlijke vraag of je kunt rondkomen van het minimumloon of een uitkering en of basisbenodigdheden (betaalbare woning, energierekening en zorgverzekering bijvoorbeeld) beschikbaar zijn.

Het NIBUD [stelt al een tijdlang](#) vast dat voor bepaalde groepen het minimum echt onvoldoende is, zoals voor werkende jongeren van 18 of voor een gezin in bijstand of op minimumloon.

Daarom deed ik meerdere keren het voorstel: herijk het sociaal minimum en bepaal wat elke groep (alleenstaande, gezin met en zonder kinderen, student, bewoner van een WLZ-instelling) minimaal nodig heeft. [Deze motie](#) is aangenomen en ik ben al een aantal weken in intensief overleg met de regering hoe dit opgezet wordt.

Tot mijn positieve verbazing stond er in het regeerakkoord ook geschreven: “wij herijken elke vier jaar het sociaal minimum om vast te stellen of dit toereikend is om van te leven en mee te doen met de samenleving”. Het mechanisme wordt dus in de wet vastgelegd.

Ik pleitte eerder voor een [relatieve armoededefinitie](#). Deze motie werd nipt verworpen, maar het regeerakkoord zegt dat de regering die wel gaat hanteren. Dat is heel belangrijk en positief, want Nederland week af van de EU-definitie van armoede en hanteerde als enige een absolute definitie. Dat betekent dat als de economie groeit, de armoededefinitie meegroeit, waardoor de kloof tussen rijk en arm gelijk blijft. Bij een absolute definitie neemt hij toe.

Ook op een ander front was er positief nieuws: de regering verhoogt het wettelijk minimum loon en de daaraan gekoppelde uitkeringen met 8%. Alleen de AOW wordt niet verhoogd en dat is niet juist. Ik stelde voor om het minimumloon al in 2022 met 4% extra te verhogen. Dat is helaas verworpen en hoewel de regering op langere termijn serieus aan de slag gaat met het sociaal minimum, zullen we op korte termijn een forse uitholling van de koopkracht zien door de hoge inflatie, de lage loonstijging en de energierekening. De regering probeerde dat nog te verbloemen door het coalitieakkoord door te rekenen met de cijfers van september, toen er een lage inflatieverwachting was. Het CPB rekent het op verzoek van de Kamer nu door, dus binnenkort komt de pijnlijke werkelijkheid naar boven.

Helaas is er nog wel een tweede probleem bij het geld: in het coalitieakkoord wordt voor elke maatregel geld uitgetrokken, maar niet voor de herijking van het sociaal minimum. Wanneer de regering erachter komt dat het sociaal minimum ontoereikend is, breekt er een nieuw gevecht uit.

Deel 3: Volkshuisvesting i.v.m. de woningnood

De volkshuisvesting is om veel redenen uit de hand gelopen. Ik heb me de afgelopen twee jaar gefocust op twee elementen:

Verhuurdersheffing. Het feit dat een private verhuurder die een appartement voor 1000 euro verhuurt veel, maar dan ook veel minder belasting betaalt dan een woningbouwcorporatie die hetzelfde appartement voor 600 euro per maand verhuurt.

Dat komt vooral door de verhuurdersheffing. Dit is een enorm scheve prikkel, die na deze Kamervragen en [antwoorden](#) van mij heel duidelijk werd. Gelukkig wordt de verhuurdersheffing, een belasting op sociale huurwoningen die werkelijk uniek is in de wereld, afgeschaft. Helaas vindt de volledige afschaffing stapsgewijs plaats en wordt pas volledig na de termijn van het aanstaande kabinet afgeschaft.

Streefgetal aantal woningen. Jaarlijks hebben we 100.000 additionele woningen nodig. Daarom heb ik het hele najaar in elk debat gevraagd om een doel voor het aantal te bouwen woningen te hebben. Na meerdere pogingen werd [mijn motie](#) aangenomen. Maar minister Ollongren legde de aantallen toch niet in de wet vast en het maakte dus geen deel uit van de begroting. Ik stemde dus tegen haar begroting. Gelukkig heeft de nieuwe regering zich wel de doelstelling gesteld om jaarlijks 100,000 extra woningen te realiseren, en dat is winst.

Deel 4: Euro

Inzet: Aan de formateurs schreef ik: De monetaire unie functioneert niet en de problemen stapelen zich op. De inflatie in de eurozone ligt boven de 4% - ver boven de doelstelling van de ECB. Tevens zitten de oplopende huizenprijzen niet in deze index, en is de werkelijke inflatie nog hoger. Toch koopt de ECB nog steeds massaal obligaties en aandelen op en houdt de ECB de rente beneden de 0%. Het ECB stelsel heeft relatief veel meer staatsobligaties op de balans dan het VK of de VS. De garanties kunnen Nederland miljarden kosten, net als permanente transferunies. Nederland is bovendien in de Eurozone een buitenbeentje: de begroting is relatief goed op orde, de eigen staatsschuld ligt nog onder de 60% en we hebben, anders dan de meeste andere landen, gespaard voor ons pensioen.

Deze gezonde positie van Nederland en de Nederlandse pensioenen worden uitgehold door het Europees monetair beleid. De pijn van dit project is reëel, maar wordt niet benoemd of onder ogen gezien. Afspraken die zijn gemaakt om juist dit soort problemen te voorkomen, zoals de begrotingsafspraken en het verbod op monetaire financiering, worden binnen de eurozone in ieder geval naar de geest niet nageleefd. Een alternatief is er niet voor in de plaats gekomen. En iedere keer worden nieuwe afspraken gemaakt in de EU in plaats van dat de oude gehandhaafd worden.

Nederland zal ten minste een strategie moeten ontwikkelen om hieruit te kunnen komen en zich niet mee te laten zuigen in iedere verdere kleine stap op weg naar een schulden- en transferunie. Het niet ontwikkelen van een alternatief, en meegaan in een EU-beleid dat uitgaat (en niet anders kan dan uitgaan) van de gemiddelden, zal Nederland duur komen te staan. Ik raad aan bereid te zijn 'opt-outs' voor Nederland te onderhandelen bij een volgende samenwerking. En ik raad de onderhandelende partijen aan vast te leggen hoeveel risico van andere Lidstaten ze werkelijk willen dragen en dat vast te leggen als afspraak. Verder dienen ook alternatieve plannen operationeel ontwikkeld te worden.

Stand van zaken:

Het regeerakkoord is fiscaal zeer expansief: de regering leent tientallen miljarden extra geld en heeft o euro gereserveerd voor extra uitgaven in de coronacrisis. Dat betekent dat Nederland op geen enkele manier geloofwaardig meer is bij het afdwingen van prudente begrotingsregels in de eurozone omdat het zelf forse tekorten zal hebben. In Zuid Europa zal met verbazing het regeerakkoord gelezen zijn. De doorrekening laat nog even op zich wachten, maar die zal waarschijnlijk forse tekorten en risico's laten zien.

Het valt ook op dat er voor de grootste posten van tientallen miljarden (klimaat, stikstof) de minst uitgewerkte plannen liggen. Het risico dat het geld niet goed wordt uitgegeven is levensgroot: dat hebben we gezien bij de Teslasubsidie, bij biomassa, bij sommige windmolen -projecten en bij een kolencentrale die snel door private equity gekocht is zodat de overheid die wel moet uitkopen. Er wordt veel meer geld voor projecten uitgegeven voor nogal lobby-gevoelige projecten dan voor de koopkracht en burgers. Die hebben de lasten alleen zien stijgen.

Verder blijft de Europese Centrale Bank met een bizar opkoopprogramma bezig. Dat opkoopprogramma is nu maar liefst twee keer zo groot als in de VK of in de VS (als percentage van de economie).

Door gelijktijdig zeer laks fiscaal beleid (tekorten) en monetair beleid (nul procent rente, een opkoopprogramma), loopt Nederland - en de eurozone - een steeds groter risico op grote inflatie, een schulden crisis, uitholling van de koopkracht, te beginnen met de pensioenen.

Tot mijn spijt zie ik niet hoe dit beleid houdbaar kan zijn: het zal eindigen in een forse crisis. De nieuwe regering lijkt hiervoor geen voorbereiding te treffen.

Den Haag, 23 December 2021